

Тетяна Юріївна Коробко,
завідувач комунального закладу
«Ясла-садок № 8 «Калинка»,
м. Свердловськ Луганської області, Україна

Наталія Яківна Куриленко,
вихователь-методист комунального закладу
«Ясла-садок № 8 «Калинка»,
м. Свердловськ Луганської області, Україна

УДК 37.021.321

НАВЧАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ – УСПІШНИЙ СТАРТ З РОЗВИТКУ У ДИТИНИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

В статті представлена система роботи з дітьми дошкільного віку по навчанню елементів грамоти з урахуванням спеціальних здібностей дітей. Розглядаються методичні особливості роботи з дітьми від трьох до шести років.

Ключевые слова: *робота со звуковою матерією, фонемний резервуар, мікроперіоди звукового розвитку, креативний підхід, інтуїтивний скачок.*

The article considers a system work of teaching preschoolers the elements of reading and writing taking into account their special abilities. It is dedicated to the methodical characteristics of work with children aged three to six years old.

Key words: *activity with sounds, phonemic tank, micro periods of sound development, creative approach, intuitive leap.*

У ході виконання завдань державного стандарту щодо підготовки до навчання в школі, наш педагогічний колектив приділяє велику увагу збереженню дитячої субкультури. Саме дитяча самобутність і безпосередність дозволяє нам побачити інтереси дитини, роздивитися її здібності та нахили, а також визначити подальшу індивідуальну роботу з нею.

Працюючи з дітьми, які мають загальні і спеціальні здібності, наші педагоги ставлять головну мету: розкрити потенціал дитини, не дати обдарованості загаснути, сприяти вдосконаленню здібностей.

У нашому дитячому садку створено такі умови, щоб кожна дитина набувала знань, умінь для креативного їх використовувала, а також засвоювала навички, що є підґрунтям для розкриття творчого потенціалу.

Підготовка дитини до школи передбачає гармонійне поєднання рушійних сил активності дитини, спрямованих на здобуття різних видів компетенцій, специфічних знань, умінь і навичок.

Робота з навчання елементів грамоти обдарованої дитини носить характер творчого засвоєння

програмових завдань і бажання дитини поширювати свої знання у цьому напрямі.

Для того, щоб дитина в майбутньому безболісно увійшла в шкільне життя, мала знання з грамоти, уміла правильно висловлюватися на уроках, спілкуватися з учителем, як з партнером під час навчання і відчувала себе творцем свого життя, ми об'єднали зусилля педагогічного колективу дитячого садка і школи, а також ради батьків.

Система роботи охоплює координацію всіх структур, що відповідають за розвиток дитини. У цьому процесі задіяні педагоги, методична рада закладу і рада батьків.

До складу методичної ради входять досвідчені педагоги, учителі початкової школи, практичні психологи, учитель-логопед, батьки-вчителі.

Методична рада спрямовує свою роботу на пошук ефективних інноваційних підходів з навчання грамоти.

Члени ради проводять вивчення і узагальнення педагогічного досвіду діяльності з обдарованими дітьми; виявляють інтереси, бажання, здібності та

можливості кожної дитини; розв'язують проблеми на-ступності; надають психолого-педагогічну допомогу вихователям, вчителям, батькам; підтримують творчі проекти; вивчають педагогічний вплив на дитину під час навчання грамоти, надають поради; проводять моніторинг.

Батьківська рада здійснює аналіз матеріально-технічного забезпечення груп і надає допомогу в оснащенні сучасного розвивально-пізнавального простору, забезпечує ілюстративними матеріалами, посібниками, іграми, інформаційними комп'ютерними технологіями з грамоти.

Члени батьківської ради беруть активну участь у спільних проектах з навчання дітей грамоти (майстер-класах, розвагах та інших заходах), у створенні відеороликів («Вихователь вдома»).

Останнім часом у педагогіці з'явилося багато цікавих методик стосовно навчання грамоти, але ми взяли за основу відому систему Д. Б. Ельконіна. Дана система універсальна і завдяки їй кожний педагог може використовувати інноваційні підходи під час роботи з дитиною. Д. Б. Ельконін говорив, що «від того, як дитині буде відкрита звукова дійсність мови, будова звукової форми слова, залежить не лише засвоєння грамоти, але й усе наступне засвоєння мови – граматики і пов'язаної з нею орфографії».

Ми згодні з тим, що спочатку дитина має відкрити для себе, що мова будується зі звуків і тоді вона скоріше зрозуміє складні відносини між звуком і буквою.

У діяльності з навчання дитини елементам грамоти ми поставили наступні **завдання**: навчити дитину розрізняти одиниці мови (речення, слово, звук, склад,) формувати практичні навички звукового і звуко-буквеного аналізу слів; викликати інтерес до читання, як інструмента оволодіння знаннями; розвивати свідоме уявлення про мову, як головний засіб пізнання світу;

Усю роботу з навчання грамоти ми будемо за двома принципами:

I – оволодіння дитиною системою звуків мови аналітико-синтетичним способом

II – відкриття дитиною «тайни злитого читання» шляхом особистого розвитку координації очей та органів мови.

Робота з навчання елементів грамоти проводиться комплексно за трьома складовими:

- перша – звуковий номінал;
- друга – компоненти речення;
- третя – від звука до букви.

До першої складової (звуковий номінал) входять:

- звуконаслідування;
- фонемний резервуар одиниці мови (слово, звук, склад);
- звуковий аналіз слів.

Роботу зі звуками ми проводимо упродовж усього дошкільного періоду, але на кожному віковому етапі враховуємо мікроперіоди мовленнєвого розвитку кожної дитини і додатково працюємо з обдарованою дитиною.

I мікроперіод. Звук як мінімальна одиниця слова (2–3 роки): слухання і розпізнавання різних звуків;

звуконаслідування; ігри з язичком; вправи для очей; пальчикові ігри.

Таким чином, діти раннього віку отримують перші усвідомлення про цінність кожного звука у гармонійній рідній мові, отримують уявлення про звук як мінімальну одиницю слова.

II мікроперіод. Виокремлення звуків мови у словах (3–4 роки): виявлення заданого звуку у словах та слів із заданим звуком; чистомовки на заданий звук; вправи з дитячої етимології; дихальні вправи; пальчикові вправи; вправи для очей; креативні вправи.

Ігрова роль допомагає виділяти звукове обрамлення мови і виокремлювати звуки у словах.

III мікроперіод. Резервуар для накопичення і збереження всіх звуків мови (4–5 років): виокремлення всіх звуків із звукового комплексу (слова); ознайомлення з поняттям голосні звуки (А О У І І Е); виявлення голосних звуків у словах; відчуття звукової форми слова – інтуїтивне розрізнення м'яких і твердих приголосних звуків; аналітичні вправи на встановлення складових частин (звуків) [МА] – [М], [А]; синтетичні вправи на утворення складів [М], [А] – [МА]; вправи для очей; логоритміка; вправи з дитячої етимології; креативні вправи.

Даний мікроперіод можна назвати резервуаром для накопичення і збереження всіх звуків мови.

Діти 4–5 років засвоюють поняття про склад як вимовно-артикуляційну одиницю слова. Щоб дитина зрозуміла і навчилася виділяти склади в слові, використовуємо наступні **прийоми**: порахуй склади у слові за допомогою: плескання долонями; мигання очима; потупай ногами; покачай головою; виклади цеглинами, гудзиками, мозаїкою іншим; вигадай свій спосіб (креативне завдання).

IV мікроперіод. Звуковий аналіз слів (5–6 років): для аналізу добираємо прості короткі слова, без подвоєних звуків, з простим чітким звучанням кожного звука. Наприклад: тризвукові слова (кіт – кит, дим – дім, рак – рік, сам – сім, лис – ліс, віл – вал); чотиризвукові слова (вухо, хата, сіно, сито, небо, море, роса, коса, коза, кава, ківі, мило, Міла); п'ятизвукові слова (бузок, бізон, зірка, танок, цукор, горіх, гірка, вінок, вітер, папір, човен, кавун).

У даному мікроперіоді звуковий аналіз слів проводимо за трьома етапами.

I етап. Узагальнення знань дітьми голосних звуків і букв.

Виокремлення голосних звуків у словах і позначення їх буквами. Наприклад, скільки голосних звуків ти знаєш? Назви і порахуй їх (діти рахують за допомоги пальців, паличок, гудзиків, фішок іншого).

Шість голосних звуків позначаємо голосними буквами А О У І І Е.

Артикуляційні вправи

Називай усі голосні звуки і дивись на свій ротик у дзеркало; промовляй і показуй пальцями голосні звуки. Який характер у кожного голосного звука? (Креативне завдання)

А – крикливий; О – здивований; У – незадоволений; И – плаксивий; І – ніжний, лагідний, м'який; Е – гучний, грубий.

Швидкі вправи для очей

Яку букву побачив? Які букви були написані? Скільки було букв (А, О, У, И, І, Е). Запам'ятай букви та їх назви. Назви усі голосні звуки і познач їх червоними кружечками.

II етап. Узагальнення знань дітьми приголосних м'яких і твердих звуків

Знайомство з приголосними звуками у словах (м'який, твердий).

Характеристика приголосних звуків.

Гра: «Розселимо мешканців у будиночок»

Дитина називає голосні звуки і малює 6 червоних кружечків на кожному поверсі у віконцях (через одну клітинку – це умова гри).

Правила гри. У будинку мешкають голосні звуки, але їм стає сумно і вони просять поселити до них інші звуки, які завжди з ними погоджуються і тому називаються приголосними. Вихователь називає приголосні звуки, дитина визначає м'які або тверді (за допомогою маленької подушечки і камінця) і розселяє їх у будинок. Інший варіант, коли дитина сама називає парні звуки: м'який [П'], як подушечка, твердий [П], як камінець, і позначає їх. Твердий – однією синьою рисочкою, м'який – двома синіми рисочками.

Потім дитина називає усіх мешканців будинку (голосний звук, приголосний твердий звук, приголосний м'який звук). Таким чином, ми навчаємо дитину виокремлювати приголосні звуки у словах, правильно їх називати і позначати фішками.

III етап. Облік і фіксація результатів звукового аналізу слів

За допомогою картинок навчаємо дитину робити повний звуковий аналіз слів (спочатку із трьох звуків) за схемою:

- Що (хто) це?
- Скільки усього звуків у слові?
- Назви перший, другий, третій, ... звук.
- Назви перший звук. Який він? Познач його відповідною фішкою.
- Назви другий звук. Який він? Познач його відповідною фішкою.
- Назви третій звук. Який він? Познач його відповідною фішкою тощо.
- Скільки голосних звуків у слові? Назви їх.
- Скільки приголосних звуків у слові. Назви їх.
- Скільки приголосних твердих звуків?
- Скільки приголосних м'яких звуків?
- Назви слово, виокремлюючи кожен звук.
- Назви слово і вияви, скільки складів у ньому?
- Які складі (відкриті, закриті чи змішані) у словах?
- Назви наголошений звук.
- У якому складі мешкає наголошений звук?

Коли дитина навчиться інтонацією виділяти склади, ми наголошуємо на тому, що складів у словах завжди стільки, скільки голосних звуків (букв).

Під час звукового аналізу слів дитина має не лише почути, а й послідовно відтворити (абстрагувати) усі звуки в слові.

Завдання

1. Порахуй за допомогою пальців, скільки звуків у слові «дим». Покажи, на якому пальчику сидить звук ([Д], [И], [М]). (Дитина має показати і назвати усі звуки по черзі і в різному порядку). Назви голосний звук та приголосні звуки у слові.

2. Порахуй за допомогою пальців скільки звуків у слові «Дім». Покажи, на якому пальчику сидить звук [Д'] [И] [М]. (Дитина має показати і назвати усі звуки підряд і в різному порядку). Назви голосний звук, приголосний м'який, приголосний твердий у слові.

Потім учитель просить дитину намалювати ці предмети (дім та дим); порівняти ці слова (за значенням і звучанням).

Коли дитина навчиться диференціювати кожен звук за допомогою пальців, необхідно змінити способи рахування звуків (рахувати на паличках, гудзиках, камінцях, мозаїкою тощо), щоб прослідкувати свідому роботу дитини зі словами, уникати стереотипів, розвивати креативність.

Ми враховуємо те, що дитина витрачає багато зусиль на такі вправи, навіть під час привабливих ігор. Саме тому ми знайомимо дітей з даними звуковими матеріями лише через ігри, з опорою на предмети, іграшки, картинки та живі дії, що полегшує операції з ними.

Під час роботи за другою складовою ми розпочинаємо ознайомлення дитини з компонентами речення:

- дитина 3-х років складає невеликі розповіді про улюблену іграшку за предметними і сюжетними картинками (речення із 2–3-х слів);
- дитина 4–5-х років слухає і повторює різні речення за змістом; переказує казки і розповіді, використовуючи інтонаційну виразність мови, складає речення із 4–6-х слів;

• з дитиною 5–6-х років ми проводимо роботу з реченням за певною структурою: виокремлення із усної мови речення, слова, складу, звука; виявлення кількості слів у реченні та порядкового місця кожного слова; виокремлення довгих і коротких слів у реченні; аналіз структури речення (за допомогою смужок); графічне зображення структури речення (у зошитах, на дошці, склі, піску тощо); нарощування слів у реченні (піраміда з речень); складання речень (на основі наочності: іграшок, картинок, різних предметів); короткі речення (2–3 слова); довгі речення (5–8 слів); складання схем даних речень; складання речень за заданою схемою; моделювання і читання різних складів речень.

Дітей ознайомлюють з тим, що речення складається зі слів і має завершену думку. Разом з дітьми зіставляємо поняття «слово» і «речення».

Вправа

Назвіть окреме слово. (Називають)

Воно щось позначає, але коли ми говоримо або розповідаємо про що-небудь, то тоді вимовляємо не окремі слова, а пов'язуємо слово зі словом, щоб сказане нами було зрозуміле.

Третя складова є найважчим етапом для дошкільника. Дитина лише починає розуміти, що мова зіткана зі звуків, а звуки можна позначати буквами, тому читання букв – це озвучування графічних знаків.

Шлях від звука до букви у кожної дитини індивідуальний. Навчання читанню ми починаємо згідно обдарованості дитини, бажання і зацікавленості.

На підготовчому етапі до читання приділяємо багато уваги розвитку координації очей і рухів мовленевого апарата. Проводимо наступні ігри:

«Запам'ятай букви з одного разу», «У якому місці аркушу були букви М, Н?», «Швидко об'єднай лінією приголосні, (голосні) букви», «Надрукуй букви, які побачив», «Виклади в один ряд голосні букви, а у другий – приголосні», «Який склад, слово можна скласти з тих букв, які ти побачив?», «Придумай свій варіант гри з буквами» (креативне завдання)

Система роботи з навчання читання складається наступним чином.

План

1. Читання букв і позначання їх на письмі.
2. Використання не алфавітних, а звукових назв букв.
3. Букви для читання:
 - голосні – А, О, У, И, І, Е;
 - приголосні – М, П, С, Ш, Т, К, Р, В, Д, Б, Г, Л, Н, Ж.
4. Читання складів і слів із букв великого розміру.
5. Швидке читання букв у будь-якій послідовності.
6. Читання складів із голосних букв (АА, УА, АУ, У–И, ІА–ІА, ОІ–ОІ).
7. Читання закритих складів із 1 приголосною і 6 голосними буквами – АМ, ОМ, УМ, ИМ, ІМ, ЕМ. (Навчасмо дитину протягувати вимову першої голосної букви стільки, скільки їй знадобиться, щоб переключити мовний апарат на читання наступної букви).
8. Читання відкритих двохзвукових складів за 4-ма елементами: подивитися на склад (синтез); подивитися на голосну букву у складі; підготуватися

читати цю голосну, тобто поставити язик і губи у позицію даного голосного звуку (прошепотіти); не змінюючи положення органів рота, співати голосну, подивитися на приголосну букву і прочитати її.

9. Паралельне читання закритого і відкритого складів: АМ – МА, ОМ – МО, УМ – МУ, ІМ – МІ, ИМ – МИ, ЕМ – МЕ, АП – ПА, ОП – ПО, УП – ПУ, ИП – ПИ, ЕП – ПЕ, ІП – ПІ.

10. Щоденне читання складів самостійно.

11. Читання відкритих і закритих складів.

12. Читання слів із 3-4-х букв.

(Наприклад: МА – МАК – КАМ – АМК – АКМ. Завдання: знайди знайоме слово та поясни, що воно позначає).

13. Об'єднання букв у смислові слова і слова, що не мають смислу.

14. Складання слів з відкритими, закритими і змішаними складами і читання їх.

Таким чином, відкриття «таємниці злитого читання» кожна дитина робить самостійно. В один момент її очі та органи мови знаходять, вловлюють правильну координацію. Ця прекрасна мить завжди для всіх дітей містить інтуїтивний стрибок, осяяння, що не піддається прямому раціональному навчанню.

Використані літературні джерела

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А. М. Богущ. – К., 2012.
2. Бугрименко Е. А., Цукерман Г. А. Учимся читать и писать / Е. А. Бугрименко, Г. А. Цукерман. – М.: Знание, 1994.
3. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Навчання грамоти в підготовчих класах / М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипченко. – К.: Радянська школа, 1982.
4. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / Керівник проекту Б. М. Жебровський. – Тернопіль: Мандрівець, 2013.
5. Эльконин Д. Б. Обучение чтению / Д. Б. Эльконин. – М.: Просвещение, 1962.